

УДК 346.5

Наталія Гутаревич,аспірантка кафедри правового регулювання економіки
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ ФОРМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЯХ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ*

У статті розглядаються питання реалізації правових форм інвестиційної діяльності в особливих екологічних умовах на територіях, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та особливості інвестиційної діяльності в умовах режиму господарювання спеціальної економічної зони «Славутич».

Ключові слова: інвестиційна діяльність, правові форми, договірні форми, корпоративна форма, Чорнобильська катастрофа, кредит, План здійснення заходів на об'єкті «Укриття».

Дослідження питань, пов'язаних з подоланням наслідків Чорнобильської катастрофи, навіть зі спливом 23-х років не стають менш актуальними, а навпаки — набувають більшої гостроти. Приходить розуміння того, які шляхи є ефективними, а які — не виправдовують витрачених зусиль, часу та коштів.

Заподіяні катастрофою наслідки настільки глобальні, а їх вплив на подальший соціально-економічний розвиток не лише України, а й світової спільноти настільки значущий, що навіть через два десятиріччя ні влада, ні науковці не можуть однозначно характеризувати ситуацію в зоні відчуження [1].

Особливою гостротою відзначаються соціальні проблеми, породжені Чорнобильською катастрофою, пов'язані з необхідністю забезпечення достатнього рівня та умов життєдіяльності постраждалого населення.

У науково-практичних дослідженнях значна увага приділяється проблемам подальшого поліпшення рівня фінансового забезпечення заходів, пов'язаних із пом'якшенням соціальних наслідків Чорнобильської катастрофи, а також створення відповідної законодавчої та нормативно-правової бази.

Це дослідження присвячене аналізу особливостей реалізації інвестиційної діяльності на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи (далі — Території). Автором були поставлені наступні завдання:

- 1) проаналізувати чинну нормативну базу у сфері інвестиційної діяльності на Територіях;
- 2) виділити основні завдання інвестиційної діяльності на Територіях;
- 3) дослідити практику застосування правових форм інвестиційної діяльності на Територіях;
- 4) виявити особливості реалізації правових форм інвестиційної діяльності на Територіях.

Специфічні напрями інвестиційної діяльності**

До територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, в межах України належать території, на яких виникло стійке забруднення навколишнього середовища радіоактивними речовинами понад доаварійний рівень, що з урахуванням природ-

* Рекомендовано до друку кафедрою правового регулювання економіки Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

** Внутрішню рубрикацію тексту (підзаголовки) здійснено редакцією.

но-кліматичної та комплексної екологічної характеристики конкретних територій може призвести до опромінення населення і потребує вжиття заходів щодо радіаційного захисту населення та інших спеціальних втручань, спрямованих на обмеження додаткового опромінення населення, зумовленого Чорнобильською катастрофою, та забезпечення його нормальної господарської діяльності.

Територіями, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, відповідно до Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27.02.1991 р. № 791а-ХІІ, є зона відчуження, зона безумовного (обов'язкового) відселення, зона гарантованого добровільного відселення та зона посиленого радіоекологічного контролю.

Критерії, за якими провадиться розмежування категорій зон, встановлюються Національною комісією радіаційного захисту населення України.

Межі зон встановлюються та переглядаються Кабінетом Міністрів України на основі експертних висновків відповідних державних установ.

Основу нормативно-правового регулювання діяльності на Територіях становить чинне законодавство України, доповнене особливими нормативними актами в зв'язку зі специфікою соціально-екологічної ситуації на цих Територіях. Серед таких специфічних нормативних актів є: міжнародні угоди (договори) (наприклад, Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Урядами країн Великої сімки та Комісією Європейського Співтовариства щодо закриття Чорнобильської АЕС (далі — Меморандум про взаєморозуміння); закони України (наприклад, Закон України «Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006—2010 роки» від 14.03.2006 р. № 3522-IV та інші підзаконні нормативні акти (постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства України з надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (далі — МНС) тощо).

Зона відчуження і зона безумовного (обов'язкового) відселення залишаються територією високої техногенної небезпеки.

Управління зоною відчуження та зоною безумовного (обов'язкового) відселення після повного відселення жителів з на-

селених пунктів, віднесених до цієї зони, та припинення у зв'язку з цим у зазначених пунктах діяльності органів місцевого самоврядування, здійснює спеціальний підрозділ МНС — Адміністрація зони, яка має статус юридичної особи.

Однак реалізація ідеї проведення політики економічного і соціального розвитку постраждалих територій одночасно зі збереженням підтримки та соціального захисту населення цих територій потребує значних капіталовкладень, і держава намагається залучити до цього процесу як внутрішніх, так і іноземних інвесторів.

Експерти, ґрунтуючись на здобутому досвіді, прогнозуючи майбутнє постраждалих територій, роблять наступні висновки щодо напрямів очікуваної в їх межах діяльності:

зона відчуження — припинення активності життєдіяльності населення і відсутність необхідності відновлювати її у подальшому, створення спеціалізованого заповідника;

зона безумовного (обов'язкового) відселення — посилення роботи з дезактивації, мінімізація виробництва, особливо сільськогосподарського, визначення доцільних точок розвитку;

зона гарантованого добровільного відселення — поступове відновлення виробництва, поступовий розвиток територій;

зона посиленого радіоекологічного контролю — економічне та соціальне відродження всіх галузей народного господарства.

На сьогодні практично відсутній досвід ефективного розвитку постраждалих територій, а якщо він і присутній, то залишається невідомим широкому загалу. Головним є не власне розвиток окремих галузей чи сфер, а створення умов для їх розвитку — законодавчих, адміністративно-управлінських, фінансових, людських.

Основні шляхи розвитку забруднених територій в оцінках експертів — це розвиток малого бізнесу і фермерства та розвиток спеціальних наукових проектів.

Специфічні соціально-екологічні умови функціонування Територій мають наслідком розвиток особливих напрямів інвестиційної діяльності в цьому регіоні, зокрема можна виділити наступні напрями реалізації інвестиційної діяльності на Територіях.

1. *Створення безпечних умов життєдіяльності на Територіях.* З цією метою розроблені і реалізуються такі проекти зняття з експлуатації Чорнобильської

АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему.

Насамперед слід згадати План здійснення заходів на об'єкті «Укриття» (Shelter Implementation Plan — SIP). Головна мета SIP — перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему з точки зору захисту персоналу, радіологічної безпеки та безпеки оточуючого середовища.

Відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння був заснований спеціальний фонд — Чорнобильський Фонд «Укриття» (далі — ЧФУ), призначений для надання допомоги Україні в перетворенні існуючого «саркофагу» на безпечну та екологічно стабільну систему шляхом реалізації SIP. Країни Великої сімки звернулися до урядів зацікавлених країн та інших донорів із закликком приєднатися до ініціативи для повної реалізації плану.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) став розпорядником грантових коштів, які надаються вкладниками та донорами ЧФУ. Україна та ЄБРР підписали Рамкову угоду щодо діяльності ЧФУ в Україні, ратифіковану Верховною Радою України 04.02.1998 р. З урахуванням гранту, призначеного для фінансування регулюючих органів, загальна вартість робіт за проектом складає 768 млн доларів США. 28 країн-донорів та Європейська комісія акумулюють ці кошти в ЧФУ.

Україна взяла зобов'язання внести до Фонду 50 млн доларів США у вигляді майна, робіт та ін.

Безпосередньо на території Чорнобильської АЕС реалізуються наступні проекти, спрямовані на поліпшення екологічної обстановки на Територіях.

i) Будівництво сховища відпрацьованого ядерного палива (СВЯП-2). Проект фінансується з Рахунку ядерної безпеки Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР).

17.09.2007 р. підписано контракт на завершення будівництва сховища відпрацьованого ядерного палива з компанією Holtec International, Inc. (США).

ii) Будівництво заводу з переробки рідких радіоактивних відходів (ЗІПРВ). Фінансується з Рахунку ядерної безпеки Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР).

У даний час проект знаходиться у стані «незавершеного будівництва», триває процес підготовки і проведення тендерних процедур та укладання нових кон-

трактів щодо реалізації проекту ЗІПРВ згідно з рішенням Асамблеї донорів від 18.07.2007 р. Паке́т тендерної документації направлено до ЄБРР 19.11.2008 р.

iii) Будівництво комплексу з виробництва металевих бочок і залізобетонних контейнерів для зберігання радіоактивних відходів ДСП ЧАЕС (КВМБіК РАВ). Фінансується Європейською Комісією та Україною.

Комплекс належить до інфраструктури, що є необхідною для зняття Чорнобильської АЕС з експлуатації. Підрядник: Корпорація «Укртрансбуд» (Україна).

iv) Будівництво промислового комплексу із поводження з твердими радіоактивними відходами (ПКПТВ). Фінансується Європейською Комісією та Україною. Будівництво «під ключ» веде підрядник RWE NUKEM GmbH (Німеччина).

v) Промислово-опалювальна котельня (ПОК). Починаючи з 1997 р. проект завершення будівництва ПОК фінансувався за рахунок міжнародної допомоги (Міністерство енергетики США) і внеску України. Загальна вартість проекту становить 30 млн дол. США. Українська частина — 7,5 млн дол. США. Котельню здано в експлуатацію в червні 2001 р. [2].

Однак низка проблем, у тому числі необхідність фінансування в значних розмірах мають наслідком зволікання зі здійсненням заходів щодо зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, яке створює реальну загрозу життю та здоров'ю населення України, навколишньому природному середовищу і у разі виникнення надзвичайних подій може призвести до забруднення територій сусідніх з Україною держав.

Необхідно зазначити, що згідно з Правилами про Чорнобильський фонд «Укриття» ЄБРР від 06.11.1997 р., затверджених Рамковою угодою між Україною та ЄБРР стосовно діяльності Чорнобильського Фонду «Укриття» в Україні, Банк може інвестувати будь-які ресурси Фонду, які не використовуються в даний момент. За винятком інших випадків, передбачених Асамблеєю вкладників фонду, інвестиції проводяться відповідно до керівних матеріалів щодо інвестицій, підготовлених Банком та затверджених Асамблеєю. Надходження, що отримані Фондом внаслідок таких інвестицій, додаються до ресурсів Фонду.

2. *Екологічне відновлення Територій.* Із розроблених вченими та рекомендова-

них до застосування заходів найбільш поширеними і економічно та радіологічно-обґрунтованими є:

а) протирадіаційні заходи в агропромисловому комплексі (вапнування кислих ґрунтів, застосування мінеральних і органічних добрив та докорінне поліпшення природних лучних угідь;

б) протирадіаційні заходи в лісовому господарстві [3];

3. *Створення умов для соціально-економічної реабілітації Територій* (зокрема впровадження спеціального економічного режиму на Територіях).

Спеціальна економічна зона

У даний час на Територіях в умовах радіоактивного забруднення господарську діяльність ведуть 52 підприємства, якими виробляється понад 40% продукції від загального обсягу. Екологічні особливості Територій зумовило зміщення акцентів у здійсненні господарської діяльності в напрямі забезпечення безпеки працюючих (зокрема в лісовій місцевості) осіб та отримання чистої продукції [4].

Потреба відновлення соціально-економічного функціонування на Територіях та брак державних коштів для вирішення цієї проблеми спонукали Уряд та Парламент України створити спеціальну економічну зону «Славутич» (далі — СЕЗ «Славутич»). СЕЗ «Славутич» створена та діє в адміністративно-територіальних межах міста Славутич Київської області терміном до 01.01.2020 р.

Метою створення СЕЗ «Славутич» є залучення інвестицій для створення умов для соціально-економічної реабілітації Територій. Законодавець вбачає таку реабілітацію у створенні нових робочих місць у місті Славутич та забезпеченні працевлаштування працівників Чорнобильської АЕС, які вивільняються у зв'язку з достроковим виводом її енергоблоків із експлуатації, збільшенні обсягів виробництва товарів (робіт) і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, а також впровадженні нових технологій, ринкових методів господарювання та розвитку інфраструктури СЕЗ «Славутич», поліпшенні використання природних та трудових ресурсів.

Основні положення реалізації інвестиційної діяльності на Територіях містяться в нормативно-правових актах загальної частини законодавства про інвестиційну

діяльність, Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 р. № 2673-ХІІ та Законі України «Про спеціальну економічну зону «Славутич» від 03.06.1999 р. № 721-ХІV.

Спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб.

СЕЗ створюються з метою залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізації спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності, в кінцевому результаті, для прискорення соціально-економічного розвитку України.

Узагальнюючи розуміння поняття СЕЗ, Жень Фей зазначає, що це частина національного економічного простору, де діють особливий режим та особливі пільгові умови господарської діяльності іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями, а також національних підприємств та громадян [5].

СЕЗ, які іноді називають «пастками капіталу», діють на основі встановлення пільгових умов здійснення господарської діяльності з метою залучення капіталу на територіях (у регіонах), що вирізняються низкою проблем, які влада не має можливості самостійно вирішити (депресивні регіони).

Створення СЕЗ найчастіше орієнтоване на організацію економічного простору таким чином, щоб зацікавити саме іноземних інвесторів у вкладенні капіталу в зазначені регіони. Стимулювання вкладення капіталу в інших, ніж позичкова та кредитна, формах, обумовлене низкою переваг, які має залучення капіталу у формі прямих іноземних інвестицій, а саме:

— така форма є джерелом капіталу для вкладень у сферу виробництва, впровадження прогресивних технологій, «ноу-хау»;

— використання форми прямих іноземних інвестицій не збільшує зовнішнього боргу країни, а навпаки, сприяє отриманню засобів (коштів) для його погашення;

— вивезення прибутків, отриманих інвесторами за рахунок власних вкладів та участі у виробництві пов'язане з меншою

небезпекою, ніж виплата кредитів з процентами;

— безпосередня зацікавленість інвесторів у ефективному використанні ризикового капіталу;

— найчастіше метою інвесторів, що надають позичковий або кредитний капітал, є отримання прибутку (відсотків за кредитом) та досягнення власних економічних цілей, адже зазвичай боржник зобов'язаний використати наданий капітал лише в обумовлений у договорі спосіб (прикладом може бути надання кредиту для закупівлі певного продукту на внутрішньому ринку інвестора тощо).

Згідно з даними станом на 01.07.2007 р. суб'єктами СЕЗ «Славутич» є 13 підприємств з 14 інвестиційними проектами загальною кошторисною вартістю 72886,38 тис. дол. США, реалізація проектів передбачає створення 635 нових робочих місць.

З початку реалізації інвестиційних проектів на територію СЕЗ «Славутич» залучено інвестицій на суму 37229,67 тис. дол. США, завезено і змонтовано обладнання та устаткування на суму понад 62913,05 тис. грн, закуплено сировину та матеріали для забезпечення виробництва на суму 70705,96 тис. грн, залучено коштів на суму 13415,00 тис. грн, освоєні інші інвестиції на суму 50515,41 тис. грн. Створено 897 нових робочих місць.

Станом на 01.07.2007 р.:

- сума інвестицій на 1 особу жителів міста Славутич становила 1525,78 дол. США;

- обсяг реалізованої продукції на 1 особу жителів міста — 13600,61 грн;

- вартість одного створеного робочого місця для підприємства — 220,23 тис. грн (співвідношення загального обсягу наданих залучених інвестицій до загальної суми створених робочих місць);

- вартість одного створеного робочого місця для держави — 32,73 тис. грн (співвідношення загального обсягу наданих пільг до загальної суми створених робочих місць) [6].

У 2004 р. Славутич посів перше місце серед міст Київської області із залучення інвестицій в основний капітал.

Економіка Славутича представлена широким спектром галузей: промисловість (виробництво промислової продукції та товарів народного споживання), оптова та роздрібна торгівля, будівництво, транспорт і зв'язок та інші нефінансові послуги.

В останні роки, після закриття Черно-

бильської АЕС, основні економічні показники м. Славутича формуються переважно за рахунок господарської діяльності підприємств приватного сектору, основними напрямками діяльності яких є: виробництво товарів народного споживання, оптова та роздрібна торгівля, виконання будівельно-монтажних робіт, надання побутових послуг, послуг зв'язку, послуг з вантажно-пасажирських перевезень та інших послуг [7].

Дослідження інвестиційного клімату в СЕЗ «Славутич» дає можливість виявити, що на даній території використовується корпоративна форма інвестиційної діяльності.

Крім поточної експлуатації, найважливішим завданням є організація безпечного виконання робіт сторонніми організаціями, які беруть участь у реалізації проектів із перетворення Чорнобильської АЕС на екологічно безпечну систему. Для здійснення цих заходів на АЕС є кваліфікований персонал, який має багаторічний досвід професійної роботи в радіаційно-небезпечних умовах об'єкта «Укриття».

Варто зазначити, що відповідно до законодавства України, здійснення господарської (в тому числі й інвестиційної) діяльності суб'єктами економічної діяльності ґрунтується на основі договорів із своїми контрагентами.

Тлумачення поняття «суб'єкти економічної діяльності», що вживається в Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», як в цьому нормативному акті, так й в законодавстві взагалі — відсутнє, однак можемо припустити, що законодавець мав на увазі суб'єктів господарської діяльності. Дане припущення ґрунтується на аналізі ст. 404 Господарського кодексу України (глава 39 «Спеціальні (вільні) економічні зони») та ст. 13 Закону № 2673-ХІІ, які встановлюють державні гарантії захисту, однак у Законі № 2673-ХІІ гарантії поширюються на суб'єктів економічної діяльності, а в ГК України — на всіх суб'єктів господарювання.

До того ж договірна форма реалізації інвестиційної діяльності у СЕЗ «Славутич» обумовлена особливістю території, на якій здійснюється інвестиційна діяльність, а саме необхідністю співпраці інвестора з органом місцевого самоврядування в процесі реалізації інвестиційного проекту. Так, до повноважень Славутицької міської ради та її виконавчого коміте-

ту належить укладення договору (контракту) з суб'єктом СЕЗ «Славутич» щодо умов реалізації інвестиційного проекту в порядку, встановленому Славутицькою міською радою.

Висновки

Аналіз нормативної бази та практичної діяльності дає можливість виділити наступні особливості реалізації правових форм інвестиційної діяльності на Територіях: 1) на даний момент в Україні діє нормативно-правова база, яка регулює інвестиційну діяльність на Територіях; 2) основним інвестором у межах цих Територій є держава (Україна) та міжнародні організації; 3) на Територіях встановлено спеціальний режим діяльності та функціонування іноземних інвесторів, що має наслідком визначені вище особливості інвестиційної діяльності в даному регіоні; 4) найчастіше результатом, якого очікують інвестори, є не дохід, а соціальний ефект — зниження рівня забруднено-

сті Територій та відновлення соціально-економічного функціонування на Територіях; 5) основною правовою формою реалізації інвестиційної діяльності на Територіях є договір (та змішана), в той час як можливості реалізації корпоративної форми інвестиційної діяльності (створення нових юридичних осіб та обіг цінних паперів) на Територіях обмежені у зв'язку зі специфікою соціально-економічного функціонування всього регіону, що зазнав радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи; 6) особлива дозвільна система доступу інвесторів до Територій та використання інвестицій (обладнання і матеріалів) на цих Територіях; 7) основним видом договорів, що реалізуються на Територіях, є договори підряду на будівництво (зокрема будівництво об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які утворюватимуться у процесі зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему).

ПРИМІТКИ

1. Качан Л. Чорнобиль: подолання наслідків катастрофи / Л. Качан, М. Семенюк // Соціальний захист. — 2008. — № 4. — С. 5.
2. Щорічна Національна доповідь України «Про стан подолання наслідків Чорнобильської катастрофи в Україні за 2006—2007 роки».
3. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.chnpp.gov.ua>
4. Там само.
5. Жень Фей. Прямые иностранные инвестиции в транзитивной экономике / Фей Жень. — К. : Знання України, 2005. — С. 130.
6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.investing.org.ua/default/118>
7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://invest-koda.org.ua/uk/investmap/slavutych>

Гутаревич Наталья. Реализация правовых форм инвестиционной деятельности на территориях, которые пострадали вследствие Чернобыльской катастрофы.

В статье рассматриваются вопросы реализации правовых форм инвестиционной деятельности в особенных экологических условиях на территориях, которые пострадали вследствие Чернобыльской катастрофы, и особенности инвестиционной деятельности в условиях режима хозяйствования специальной экономической зоны «Славутич».

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, правовые формы, договорная форма, корпоративная форма, Чернобыльская катастрофа, кредит, План осуществления мероприятий на объекте «Укрытие».

Hutarevych Natalia. Realisation of legal forms of investment activity on the territories, which suffered because of Chornobyl catastrophe.

The article is devoted to the questions of realization of legal forms of investment activity in special ecological conditions on the territories, which suffered because of Chornobyl catastrophe and peculiarities of investment activity in conditions of special economic zone «Slavutych».

Key words: investment activity, legal forms, contract form, corporate form, Chornobyl disaster, credit, Shelter Implementation Plan.